

Друг Ніколаса Ніклбі — мій друг

Рей Бредбері

Уявіть собі літо, якому немає кінця. Літо тисяча дев'ятсот двадцять дев'ятого року. Уявіть собі хлопця, що не хоче ніколи ставати дорослим. Це я.

Уявіть собі перукаря, що ніколи не був молодим. Це містер Вінескі.

Уявіть собі собаку, що житиме вічно. Це мій Пес. Уявіть собі невелике містечко – таке, в яких тепер ніхто вже не живе.

Уявили? То почнімо...

Грінтаун, штат Іллінойс. Останній тиждень червня.

На порозі маленької, на одне крісло, перукарні час від часу гавкає мій Пес.

Усередині містер Вінескі тупцяє навколо своєї жертви – випадкового клієнта, що куняє в кріслі, розморений полудневою задухою.

Там-таки всередині, непорушний, мов чавунна статуя часів Громадянської війни, стою і я, Дуг Сполдінг, дванадцятирічний хлопчина, – стою, дослухаюся до гарячого вітру надворі й чую, як він здіймає хмари гарячої куряви в розжареному, наче пекарня, навколишньому світі, де вже нікому не погано й не добре, а тільки нестерпно жарко, де під деревами лежать хлопці, прилиплі до собак, і собаки – головами на хлопцях, як на подушках, і дерева заколисують їх, безнадійно шепочучи листям: "Більш ніколи нічого не станеться".

І ніщо ніде не рухається, коли не рахувати важких, повільних крапель із величезної, завбільшки з труну, брили льоду, що помалу розтає у вітрині крамниці господарських товарів. І єдина людина, яка тішиться прохолодою, – це міс Фростбайт, помічниця мандрівного чудодія, засунута в порожнину, видовбану за формою її тіла [544] в тій крижині, де її ось уже третій день виставлено на загальний огляд, і, як кажуть люди, весь цей час вона не дихає, не їсть і не говорить. Оця остання мука, як на мене, для жінки найстрашніша.

Ніщо не рухалось і на вулиці за дверима, крім смугастого рекламного стовпчика на тротуарі перед перукарнею, що поволі обертався, показуючи то білу, то червону грань – вони виникали нізвідки й зникали в нікуди, мовби зблиски між двома таємницями.

– Ану... – Я нашорошив вуха. – Щось наближається...

– То всього-на-всього поїзд, Дуг. – Містер Вінескі клацнув ножицями й зазирнув у вухо клієнтові. – Всього лише поїзд, що проходить опівдні.

– Ні... – Я аж рота розтулив і, заплющивши очі, витяг шию до дверей. – Справді, щось таке наближається...

Здала долинув пронизливий гудок, самотній і смутний, що аж душу вивертав.

– Ти теж відчуваєш це, правда, Пес? Пес гавкнув.

Містер Вінескі зневажливо чмихнув.

– Що може відчувати собака?

– Важливі речі. Значні речі. Збіги обставин. Зіткнення, яких не минути. Так каже

Пес. І я так кажу. Ми обидва.

- І він, і ти, і ви обидва. Це вже аж четверо, цілий гурт. - Містер Вінескі одвернувся од напівмертвого від літньої спеки чоловіка в білому фаянсовому кріслі. - А мене, Дуг, більше турбує волосся на підлозі. Підмети-но.

Я заходився вимітати з тонну волосся.

- Ох ти ж... Можна подумати, що воно просто з підлоги виростає.

Містер Вінескі подивився на щітку в моїх руках.

- Атож! Я стільки не настриг. Їй-богу, воно таки саме росте, лежачи на підлозі. Залиш його отак на тиждень, а тоді повернись - і доведеться назувати мисливські чоботи, щоб протоптати тут стежку. - Він показав ножицями на підлогу. - Поглянь. Чи бачив ти коли стільки різних кольорів і відтінків волосся? Оте - з потилиці містера Томкінса. Онде - частина чуба Чарлі Сміта. А оце... оце все, що лишилося від містера Гаррі Джо Флінна. [545]

Я витріщився на містера Вінескі так, наче все те він вичитав з Апокаліпсиса.

- Ну, містере Вінескі, ви, мабуть, усе на світі знаєте!

- Та десь близько того.

- І я... я теж, коли виросту, буду... перукарем! Містер Вінескі, приховуючи втіху, заклопотано повернувся до клієнта.

- Тоді пильнуй, як це робиться, Дуг, очей не спускай. Лікті отак, кисті отак! А ножиці мають промовляти! Клієнти це люблять. Так ніби ти робиш удвоє більше, ніж насправді. Клац-клац, хлопче, клац-клац!.. Я навчився цього від французів. О, ті французи! Вони пурхають-навколо крісла навшпиньки, і їхні гострісінькі ножиці щебечуть і легенько дзьобають волосся, щебечуть і дзьобають, ти тільки послухай, Дуг!

- Ох ти ж! - мовив я, поводячи головою за його ліктем, захоплений тим щебетанням і дзьобанням, та раптом завмер: із гарячої літньої далини вітер доніс якийсь наче стогін, сумовитий і бентежливий. - Онде, знову той поїзд. І щось у поїзді.

- Полудневий поїзд тут не зупиняється.

- Але ж я щось таке відчуваю...

- Я от-от загрузну у волоссі, Дуг. Я підмів волосся.

Після тривалої мовчанки я озвався знов:

- Мені б хотілося змінити собі ім'я.

Містер Вінескі зітхнув. Геть сонний клієнт не подавав ознак життя.

- Що це з тобою сьогодні, хлопче?

- Та не зі мною. Ім'я в мене нікуди не годиться. Ви тільки послушайте: Дуг. - Я наголосив: - Дуг!

- Ну, не музика, звісно.

- Наче скажений собака гавкає. - І тут-таки я похопився. - Ти, Пес, не ображайся, це не про тебе.

Містер Вінескі позирнув на поріг.

- Йому до всього цього начебто байдужісінько.

- Дуг! Це ж просто казна-що. Ні, сьогодні ж до вечора приберу собі нове ім'я.

Містер Вінескі замислився.

- Юлій - на честь Цезаря? Александр — Македонський?

- Хай там що, однаково. Допоможіть мені, містере Вінескі, гаразд? Придумайте якесь ім'я... [546]

Раптом Пес сів на порозі. Я упустив на підлогу щітку.

Десь там, серед усипаних гарячим шлаком пристанційних колій, важко відсапуючись, ревучи вогнедишною горлянкою, з навальним брязкотом і ще пекельнішим, ніж літнє пекло надворі, подихом залізного нутра, до станції наближався поїзд.

- Під'їжджає!

- Проїжджає, - сказав містер Вінескі.

- Ні, таки спиняється!

Тепер уже містер Вінескі мало не упустив свої ножиці.

- Дурниці. Той полудневий поїзд тут тільки пригальмовує.

Ми почули, як поїзд зупинився.

- Скільки чоловік виходить із поїзда, га, Пес? Пес гавкнув один раз.

Містер Вінескі ніяково переступив з ноги на ногу.

- Вивантажують пошту.

- Ні... то чоловік! Ступає легко. Багаж при ньому невеликий. Простує до нашого будинку. Б'юсь об заклад, то новий пожилець до бабусі. І він займе порожню кімнату поряд з вашою, містере Вінескі! Правда ж, Пес?

Пес газкиув.

- Цей собака став надто балакучий,— пробурчав містер Вінескі.

- Я збігаю подивлюся, містере Вінескі. Можна? Далекий звук ходи завмер десь на гарячих безгомінних вулицях.

Містер Вінескі здригнувся.

- То, мабуть, по мою душу. - А тоді додав, майже сумовито: - Гаразд, іди, Дуг.

- Я вже не Дуг.

- Ну, як там тебе звати... Біжи подивися... а тоді приходь розкажи, хай і найгірше...

- Он, дякую, містере Вінескі, дякую!

І я побіг. Пес за мною. Вулицею, провулком, задвірками-аж поки пірнули в буйну папороть біля бабусиноного будинку.

- Лежи тихо, - прошепотів я. - Наближається Велика Подія, хоч би що воно там було!

А вулицею, садовою доріжкою і, нарешті, східцями веранди вже простував жвавою ходою той чоловік - грайливо помахуючи ціпком, із старомодним саквояжем у [547] руці, з довгим сивувато-каштановим волоссям, шовковистими вусами та цапиною борідкою, оточений, мов зграйкою пташок, мерехтливим ореолом поштивості.

На веранді, серед вазонів герані, поруч з лавою-гойдалкою на іржавих ланцюгах, незнайомиць обернувся і обвів поглядом Грінтаун.

Може, він почув удалині бджолине дзижчання в перукарні, де містер Вінескі, що

невдовзі мав стати його недругом, ворожив на кудлатих головах клієнтів, орудуючи своєю електричною машинкою. А може, дочув, як ще далі, в безлюдній бібліотеці, ковзали додолу по скісних променях сонця золотаві порошинки, а десь у закутку хтось черкав пером по паперу, промокав чорнило й знову черкав і промокав – то була тоненька жінка, схожа на ув'язнену в тій норі велику самотню мишу. Їй також судилося ввійти в життя цього прибульця. Хто зна, може, він і справді дочув ті звуки, що віщували перемену в його житті. А тим часом...

Незнайомець зняв свого високого моховито-зеленого капелюха, втер хусткою чоло й, не дивлячись нікуди, крім сліпучого розжареного неба, промовив:

– Добридень, хлопче. Добридень, песику. Ми із Псом підвелися з папороті.

– Оце так! Звідки ви знали, що ми тут ховаємось? Незнайомець зазирнув у свій капелюх, неначе шукаючи там відповіді.

– В одному із своїх втілень я теж був хлопцем. А колись давно перед тим, якщо мені не зраджує пам'ять, мав незрівнянне щастя бути собакою. Але... – Він легенько стукнув ціпком по картонній табличці з написом "Кімнати з харчуванням", пришпиленій до поруччя веранди. – Ця вівіска правдива, хлопче?

– Найкращі кімнати в цілому кварталі.

– А ліжка?

– З такими м'якими матрацами, що спиш як на сьомому небі.

– А товариство за столом?

– Говірке, але не надміру.

– А їжа?

– Вранці – гарячі млинці, опівдні – пиріг з персиками, на вечерю – фруктовий торт!

Незнайомець вдихнув і видихнув повітря — так, наче нюхнув усієї тієї смакоти.
[548]

– Запродаю свою безсмертну душу!

– Даруйте, як ви сказали? – З-за сітчастих протимо-скітних дверей похмуро визирнула бабуся.

– Та це ж так тільки мовиться, мем,— обернувся до неї прибулець. – Я не мав на думці ніякого блюзнірства.

І зник у домі. Чути було, як говорить він, як говорить бабуся, як він умочає перо в чорнило, щоб записати в книзі пожитців своє ім'я. Ми із Псом уже теж були там, і я, затамувавши віддих, став читати, що пише незнайомець.

– Ч... а...

– Читаємо догори ногами, хлопче? – весело спитав він, на мить затримавши перо над папером.

– Так, сер.

Він узявся писати далі. Я читав:

– ...а...рл...з... Чарлз!

– Еге ж.

Бабуся, підсліпувато мружачись, придивлялася, як він пише.

- Який гарний у вас почеркі

- Дякую, мем.

Перо побігло далі. А я, розтягуючи звуки, читав:

- Ді-І... к... ке-е... не... - І, затнувшись, зупинився. Зупинилось і перо. Новий пожилець нахилив голову

вбік, приплющив одне око й пильно дивився на мене.

- Ну? - підбадьорив він мене. - То що воно, що?

- Діккенс! - вигукнув я.

- Молодець!

- Чарлз Діккенс, бабусю!

- Я й сама вмю читати, Дуг. Гарне ім'я...

- Гарне? - аж задихнувся я. - Це велике ім'я! Але ж... Я вважав, що ви...

- Помер? - Пожилець засміявся. - Ні. Живий, при доброму здоров'ї і щиро радий, що зустрів тут прихильного читача, знавця і шанувальника!

Бабуся принесла свіжу білизну, я взяв саквояж, і ми троє вже йшли сходами нагору, коли назустріч нам вплив величезний, як корабель, дідусь.

- Дідусю, - сказав я, дивлячись просто йому в обличчя, щоб побачити, як вразять його мої слова. - Pozнайомся... Це містер Чарлз Діккенс!

Дідусь зупинився, оглянув нового пожилця від голови до ніг, а тоді міцно потиснув йому руку і промовив: [549]

- Друг Ніколаса Ніклбі(1) - мій друг!

Містер Діккенс трохи сторопів від такого вітання, але швидко отямився, вклонився й сказав:

- Дякую, сер. - І рушив далі нагору.

А дідусь підморгнув, ущипнув мене за щоку й залишив на сходах геть приголомшеного.

У світлій склепінчастій кімнаті під самим дахом, де в розчинені навстіж вікна завівав зусібіч прохолодний вітерець, містер Діккенс зняв своє старомодне довгополе пальто й кивнув мені головою на саквояж.

- Постав де-небудь, Піп... Ти не проти, як я казатиму на тебе Піп (2), га?

- Піп? - Щоки мої радісно спалахнули. - Ох ти ж!.. Ну звісно, я не проти, сер! Піп - це ж чудово!

До розмови втрутилася бабуся:

- Оце вам чиста білизна, містере... е-е...

- Діккенс, мем. - Пожилець заклопотано поплескав себе по кишенях. - Слухай, Піп, здається, я лишився без записника й олівців. Чи не міг би ти...

Я миттю шаснув рукою до нагрудної кишені.

- Щоб я пропав, коли це не "Тайкондерога" номер два! - Друга моя рука тим часом уже ковзнула до задньої кишені штанів. - А оце - "новина - блокнот на кільцях, зручний і практичний"!

- Неймовірно!

Містер Діккенс пішов колом по кімнаті, оглядаючи краєвид за кожним вікном і водночас говорячи то на північ, то на північний схід, то на схід, то на південь;

- Ось уже два тижні я виношую один задум. День Бастилії. Знаєш, що це таке?

- Французьке Четверте липня? (3)

(1) Герой роману Ч. Діккенса "Життя і пригоди Ніколаса Ніклбі".

(2) Герой роману "Великі сподівання".

(3) Див. виноску на стор. 364.

- Тямущий хлопчина! Так от, до Дня Бастилії ця книжка має розійтися по світу. Ти допоможеш мені зламати перепони на шляху революції, Піп?

- Оцим-от? - Я подивився на блокнот і олівець у своїх руках.

- Лизни-но кінчик олівця, хлопче! Я лизнув.

- Угорі на першій сторінці - назва. Назва...— Він похилив голову й замислився, потираючи баки. - Піп, яка [550] може бути гарна, незвичайна назва роману, дія якого відбувається то в Лондоні, то в Парижі?

- По... - зважився я.

- Ну?

- Повість... - провадив я.

- Ну-ну?

- Повість про... двоє міст?

- Мем!-гукнув він до бабусі, і та звела очі від білизни. - Це ж геніальний хлопчина!

- Я читала про цей день у Біблії, - сказала бабуся. - "Усе завершилося до полудня".

- Записуй, Піп, - тицьнув пальцем у блокнот містер Діккенс. - Мерщій записуй: "Повість про двоє міст". Далі, посередині сторінки: "Книга перша. Повернення до життя. Розділ перший. Той час".

Я записав. Бабуся поралася в кімнаті. Містер Діккенс дивився на небо, а тоді виразисто заговорив:

- То був найкращий із часів, то був найгірший із часів; то був вік мудрості, то був вік глупоти; то була доба віри, то була доба безвір'я; то була пора світла, то була пора темряви; то була весна надії, то була зима... (1)

(1) Початок роману Ч. Діккенса "Повість про двоє міст".

- Боже мій, - озвалась бабуся, - як гарно ви говорите.

- Дякую, мем. - Він кивнув головою, тоді заплющив очі й клацнув пальцями, пригадуючи.— На чому я спинився, Піп?

- То була зима розпачу,- підказав я.

Уже далеко за полудень я почув, що бабуся гукає знизу якогось Дуга: "Дуг! Ду-у-г!" Хто це такий, я не знав. Я ревно писав.

За хвилину почувся голос дідуса:

- Піп!

Я підхопився.

- Слухаю, сер!

- Час обідати, Піп, - сказав дідусь зі сходів.

До столу я прибіг з недбало витертими руками й вологою чуприною. І передусім подивився на дідуся.

- А звідки ти знаєш... що я Піп?

- Почув з горішнього вікна годину тому. [551]

- Піп? - спитав містер Вінескі, щойно зайшовши і сідаючи за стіл.

- Ой, - сказав я, - де я тільки сьогодні не побував! їхав у диліжансі з Лондона до Дувра. Був у Парижі! Так намандрувався, аж рука затерпла від писання!..

- Піп? - знову спитав містер Вінескі. Дідусь залюбки прийшов мені на допомогу.

- Коли я був такий, як він, я теж змінював собі ім'я, і то не раз. Був Діком. Цебто Діком Несхибним Оком. Потім - Джоном. На честь Довготелесого Джона Сілвера. А ще Гайдом. Тим, що був двійником Джекїла...(1)

(1) Ідеться про персонажів популярних книжок для юнацтва.

- А от я ніколи не мав жодного іншого ймення. Завжди був Бернард Семюел Вінескі,— заявив перукар, і далі не спускаючи з мене очей.

- Жодного? - вражено вигукнув дідусь.

- Жодного.

- То чим ви доведете, що були хлопчиськом, сер? - спитав дідусь. - Чи, може, ви якийсь особливий феномен природи?

- Як це? - не зрозумів містер Вінескі.

Дідусь махнув рукою і подав йому тарілку з їжею.

- До діла, Бернарде Семюеле, до діла.

Та містер Вінескі поставив тарілку на стіл і наче забув про неї.

- Ти їздив у диліжансі?..

- Атож, з містером Діккенсом, - відповів за мене дідусь. - Річ у тім, Бернарде Семюеле, що ми маємо нового пожильця, він письменник і щойно почав новий роман, а Піпа, чи то пак Дуга, взяв собі за секретаря...

- Від самого полудня працювали, - вихопився я. - Вже двадцять п'ять сторінок готові!.. - І затулив рота рукою.

На обличчя містера Вінескі набігла тінь.

- Письменник? На прізвище Діккенс? Та невже ви справді вірите...

- Я вірю тому, що мені каже людина, поки вона не скаже іншого, а коли скаже, віритиму тому іншому... Зробіть ласку, передайте мені масло, - промовив дідусь.

Масло передали серед загальної мовчанки.

- Чортівня якась... - буркнув собі під ніс містер Вінескі.

Я принішк на стільці. [552]

Дідусь, нарізаючи курча й розкладаючи шматки по тарілках, сказав:

- До нас у дім приходить цілком пристойний чоловік і каже, що його прізвище Діккенс. Отож я вважаю, що це його справжнє прізвище. Він дає зрозуміти, що пише книжку. Я проходжу повз його двері, заглядаю до кімнати й бачу: так, він справді пише. То що, я маю йому заборонити? Адже цілком очевидно, що йому таки треба написати цю книжку...

- "Повість про двоє міст"! —докинув я.

- Повість! - уже не тямлячи себе з люті, закричав містер Вінескі. - Про двоє...

- Цсс! - сказала бабуся.

Бо вже спустився сходами й став у дверях їдальні той чоловік з довгим волоссям, гарними вусами та борідкою і, всміхаючись, уклонився, а тоді обвів усіх запитливим поглядом і промовив:

- Можна... друзі?..

- Містере Діккейс, - вихопивсь я, намагаючись урятувати становище, - я хочу познайомити вас із містером-Вінескі, найкращим перукарем у світі...

Вони зміряли один одного довгим поглядом.

- Містере Діккенс, - сказав дідусь, - чи не вділили б ви нам, сер, дрібку свого таланту на застільну молитву?

- Вважатиму за честь, сер.

Ми похилили голови. Містер Вінескі - ні. Містер Діккенс лагідно подивився на нього. Щось буркочучи, перукар утупив очі в підлогу. Містер Діккенс почав молитву:

- Господи наш, володарю цього щедрого столу, ти, що даєш нам, твоїм сумирним слугам, незліченні плоди землі, що прикрасив нашу трапезу цією гарною червоною редискою, цим чудовим курчам, що поставив перед нами солодке вино літа, оцей лимонад, і вселив у нас трепет перед простими ласощами з картоплі та звичайнісінької цибулі, а на довершення, як чують мої ніздрі, подарував нам вельми вишуканий і принадний хліб у вигляді благородного суничного торта, що тішить око й наче всміхається серед свіжих плодів твого родючого саду. За все це, а також за добре товариство за цим столом щиро тобі дякуємо. Амінь.

- Амінь, - промовили всі, крім містера Вінескі. Ми мовчки чекали.

- Хай буде амінь, - буркнув він. [553]

О, яке то було літо!

Такого літа ще не випадало за всю історію Грінтауна.

Ніколи в житті я не прокидався так рано й з такою радістю! За п'ять хвилин до котроїсь там мене як вітром здувало з ліжка, за хвилину після тієї ж таки - я вже був у Парижі... о шостій ранку з Кале відпливав корабель через Ла-Манш, у небі мигтіли чайки, і ось уже попереду білі скелі Дувра, а там — дилижансом до Лондона, і опівдні — Лондонський міст! Підобідок з лимонадом у затінку дерев, я і містер Діккенс, і Пес лизав нам щоки, щоб стало прохолодніше, а тоді знов у Париж, о четвертій чай - і...

- Лаштуй гармату, Піп!

- Слухаюсь, сер!

- На штурм Бастілії!

- Слухаюсь, сер!

Гриміли гармати, повсталий люд штурмував Бастілію, і я теж був там, секретар першорядного письменника, містера Ч. Діккенса, найвидатнішої людини в Грінтауні, штат Іллінойс, і страшенно пишався тим, і мене аж роздимало від щастя, бо й я сам мріяв стати колись письменником, отож мав нагоду пізнавати таємниці літературної

майстерності з найкращим із найкращих учителів.

- ...Мадам Дефарж. Вона все сиділа й плела, сиділа й плела...

Я підводив очі й бачив бабусю, що сиділа біля вікна й плела.

- Сідні Картон - хто він був, що собою являв? Чоловік, наділений тонким чуттям, освічений, мислячий, здатний до дії...

Лужком походжав дідусь, штовхаючи перед себе газонокосарку.

Ген за пагорбами били барабани, гуркотіли гармати, літня буря зрушувала й валила невидимі мури...

А що ж містер Вінескі?

Якось так вийшло, що я перестав ходити до його перукарні, геть забув і про таємничий червоно-білий стовпчик, що витикався начеб нізвідки й вкручувався в нікуди, і про купи волосся, які, мов у казці, росли самі собою на білій кахляній підлозі...

А тим часом містер Вінескі мусив щовечора повертатися додому й сідати за один стіл із тим патлатим писакою, якому дазно слід було підстригтись, і той підводився [554] й дякував господові за се, за те, за інше, а містер Вінескі не почував ніякої вдячності, бо там сидів і я, дивлячись на містера Діккенса, так, наче я був Пес, а він - сам Бог, аж поки одного вечора...

- Чи не пора казати молитву? - спитала бабуся.

- Містер Вінескі ще надворі, мається, — відповів дідусь.

- Мається? - Я винувато позирнув за вікно.

- Атож, мається, інакше й не скажеш. Я бачив, як він стусонув ногою трояндовий куш, потім папороть біля веранди. Хотів був стусоннути й яблуню, але передумав. Бог створив її надто твердою. А онде щойно розтоптав кульбабу. Ой лишенько, вже йде - наче Мойсей через море гніву.

Грюкнули двері. Містер Вінескі став на чолі столу.

- Сьогодні я казатиму молитву! - І люто блимнув на містера Діккенса.

- А чого ж, - озвалась бабуся. - Кажіть. Будь ласка. Містер Вінескі міцно заплющив очі й почав своє руйнівне моління:

- Господи наш, що послав мені гарний червень і аж ніяк не гарний липень, допоможи мені якось прожити наступний серпень. Господи наш, увільни мене від заколотів черні на вулицях Лондона й Парижа, що гримлять у моїй кімнаті вечорами й ранками і що їх головними призвідцями є хлопець-сновиди, чоловік з неймовірним ім'ям та собака, який і собі гавкає слідом за всім тим набродом. Дай мені сили втриматися від крику, що так і рветься з моїх грудей: "Дурисвіт! Злодій! Дурень! Комедіант!" Убережи мене від спокуси податися бігом до начальника поліції, чимдуж волаючи всю дорогу, що чоловік, з ким ми ділимо наш скромний хліб щоденний, - це вочевидь не хто інший, як Рудий Джо Пайк із Вілкіс-боро, шахрай і фальшивомонетник, котрого розшукує поліція, чи, може, Білл Хаммер із Хорнбілла, штат Арканзас, що його мають засадити до в'язниці за злісне хуліганство й дрібні крадіжки в Оскалузі.

Господи наш, оборони невинних дітлахів цього світу від жорстоких пазурів тих, хто замислив ужити на зло їхню довірливість. І допоможи мені, господи, спокійно І!

шанобливо сказати присутній тут дамі таке: якщо той, хто називає себе Чарлзом Діккенсом, завтра ж не виїде звідси полудневим поїздом до Генгеу, Крайсвіту чи Тартару, [555] я уподібнюся славетній Далілі й без жалю обстрижу цього чорного лиходія! (1)

(1) За біблійною легендою, філістимлянка Даліла підступно вивідала у закоханого в неї богатиря-ізраїльтянина Самсона таємницю його незборимої сили, що крилась у довгому волоссі, а потім, приспавши його пестощами, позбавила волосся й віддала в руки філістимлянських воїнів.

Я прошу в тебе, господи, не ласки до нищого грішника, а лише справедливої кари зловмисникові.

Усі, що згодні зі мною, хай скажуть "Амінь".

Він сів і штрикнув виделкою картоплину.

На довгу хвилю всі за столом заклакли.

А тоді містер Діккенс, заплющивши очі, простогнав:

– О-о-о-о-о-о!..

І цей протяглий стогін, крик, зойк, сповнений глибокого болісного розпачу, пролунав, наче далекий гудок поїзда того дня, коли новий пожилець приїхав до нашого містечка.

– Містере Діккенс... – мовив я. Але запізно.

Він уже встав із-за столу і, мов сліпий, заточуючись, хапаючись за меблі, за стіни, за одвірок, вийшов у передпокій, а тоді навпомацки побрався сходами нагору.

– О-о-о-о-о-о!..

То був крик людини, що зірвалася з високої скелі й падає у прірву вічності.

А ми чекали, немовби сподіваючись почути, як він упаде на дно.

Високо нагорі, на самій вершині будинку, грюкнули двері його кімнати.

Моя душа перевернулася і вмерла.

– Чарлі... – прошепотів я. – Бідолашний Чарлі...

Пізніше того вечора завив Пес.

А завив він тому, що почув отой схожий на його виття приглушений стогін з кімнати нагорі, під самим дахом.

– Святий боже, – мовив я. – Треба кликати слюсаря. Геть усе потекло.

На тротуарі перед будинком з'явився містер Вінескі, пройшов, не бачачи нічого просто себе, і зник з очей.

– Це він уже вчетверте пішов навколо кварталу. – Дідусь чиркнув сірником і запалив люльку.

– Містере Вінескі! – гукнув я. [556]

Відповіді не було. Звук ходи завмер удалині.

– От халепа, почуваю себе так, наче програв битву, – сказав я.

– Ні, Дуг... пробач, Піп... – заперечив дідусь, сідаючи на східець поруч мене. – Просто ти посеред битви поміняв генералів, і одного з них це так засмутило, що він повівся негідно.

- Це містер Вінескі? Та я... я ладен зненавидіти його! Дідусь тихо попахкував люлькою.

- Навряд чи він і сам розуміє, чому йому так тяжко й гидко на душі. Неначе хтось тихцем видер йому вві сні зуба, і тепер те місце болить і ниє.

- Ми ж не в церкві, дідусю.

- Ти хочеш сказати, щоб я облишив метафори? Гаразд. Так от, іншими словами, Дуг, ти був у нього в перукарні своєю людиною, підмітав з підлоги волосся і всяке таке. Він же не має ні дружини, ні сім'ї, тільки оту свою роботу. А самотньому чоловікові потрібно, щоб у нього був ще хтось у світі, хоч він цього, може, й не усвідомлює.

- Та я...-- І я затнувся, бо раптом перед очима в мене все стуманіло. - Я завтра ж вимию всі вікна у перукарні. І... і стовпчик перед дверима так змащу, що він крутитиметься, як скажений.

Дідусь кивнув головою.

- Я знаю, ти це зробиш, хлопче... Десь у темряві прогуркотів поїзд. Знову завив Пес. І, ніби у відповідь, з кімнати містера Діккенса долинув дивний чи то крик, чи то плач.

Я пішов спати, але заснути не міг і чув, як годинник на вежі міської управи вибив першу, другу, а потім і третю годину ночі.

І тоді я почув десь поблизу тихий плач. Я вийшов у передпокій, став під дверима пожильця й прислухався.

- Містере Діккенс... У кімнаті затихло.

Двері були не замкнені. Я наважився прочинити їх.

- Містере Діккенс...

Він був там - нерухомо лежав на ліжку в місячному світлі, і з його широко розплющених, утуплених у стелю очей текли сльози. [657]

- Містере Діккенс...

- Тут такого немає, - озвався він і похитав головою на подушці. - Ні в цій кімнаті, ні на цьому ліжку, ні на цьому світі такого немає.

- Це ж ви, - сказав я. - Ви - Чарлі Діккенс.

- Пора б тобі знати все, як є, - почувалася сумна відповідь. - Уже далеко за північ, скоро ранок.

- Я знаю одне, - не вгавав я. - Щодня я бачив, як ви писали. Щовечора чув, як ви говорили.

- Атож, твоя правда.

- І ви вже закінчуєте одну книжку й скоро почнете нову. І почерк у вас прегарний.

- Справді так. - Він кивнув головою. - Еге ж, хай мене грім поб'є, і це правда.

- Ну от! - Я обійшов ліжку й став з другого боку. - То чого ж би вам, відомому в цілому світі письменникові, отак каратися?

- Ти ж знаєш, і сам я знаю, що я містер Ніхто і Нізвідки, бреду потемки до Небуття, із згаслим ліхтарем, і навіть свічки не маю.

- Бала-бала! - сказав я і рушив до дверей. Мене розлютило, що він відступається від

свого. І занепащає таке чудове літо. – На добраніч! – Я брязнув дверною ручкою.

– Стривай!

У тому моторошно-тихому вигуку було стільки туги й навіть болю, що я забрав руку від дверей, але не обернувся.

– Піп... – мовив літній чоловік на ліжку.

– Що? – похмуро буркнув я.

– Не треба нам сваритися. Сідай.

Я повільно сів на хиткий стілець біля нічного столика.

– Побалакай зі мною, Піп.

– Святий боже, о третій...

– ...годині ночі, отожд. Ой, яка це страшна година. Вже ціла вічність після заходу сонця, а до світанку ще десять тисяч миль. О такій порі як ніколи потрібні друзі. Ти мені друг, Піп? Спитай мене про щось.

– Про що?

– Я думаю, ти знаєш.

Я трохи поміркував і зітхнув.

– Ну гаразд. Хто ви такий?

З хвилину він лежав дуже тихо, а тоді невидимим довгим [558] кінчиком носа намацав на стелі потрібні слова і сказав:

– Я людина, що так і не змогла дорости до своєї мрії.

– Як це?

– А так, Піп, що я не став тим, ким хотів стати. Тепер і я на хвилю примовк.

– А ким ви хотіли стати?

– Письменником.

– І пробували?

– Чи я пробував! – вигукнув він і мало не похлинувся якимсь неприродним злим сміхом.— Пробував, – сказав, опанувавши себе. – Боже милостивий, ти б побачив, синку, скільки пролилося слини, чорнила й поту! Я спорожнив цистерни чорнила, списав гори паперу, розстроїв з півсотні друкарських машинок, погриз і постругав десять тисяч м'яких олівців "Тайкондерога".

– Ого!

– Саме так, "ого!".

– Що ж ви писали?

– Ти спитай, чого я не писав! Поеми. Нариси. Трагедії. Фарси. Оповідання. Романи. По тисячі слів на день, хлопче, кожної божої днини, тридцять років підряд. Не було такого дня, щоб я чогось не шкрябав і не поганив чистих аркушів. Мільйони слів зійшли з моїх пальців на папір, і все те нікуди не годилося.

– Не може бути!

– Було. Не таке собі, не сяке-таке, а просто казна-що. Це розуміли друзі, розуміли редактори, розуміли вчителі, розуміли видавці, і одного напрочуд гарного дня, десь о четвертій годині пополудні, коли мені вже минуло п'ятдесят, це зрозумів і я.

- Але ж не можна писати тридцять років і не...

- Не натрапити на якусь перлину? Не зачепити дзвінкою струни? Розкрий очі, Піп, розкрий очі й дивись на мене - на людину, наділену особливим, надзвичайним хистом, єдину, відколи існує світ, яка вилила на папір п'ять мільйонів слів і не дала життя жодній дрібниці, здатній звестися на власні кволі ноження та вигукнути: "Еврика! Створено!"

- І ви не надрукували ані одного оповідання?

- Ані смішинки на два рядки. Ані жалюгідного газетного віршика. Ані оголошення про купівлю-продаж або чийось смерть. Ані рецепта домашнього консервування. Справжня дивовижа, хіба ні? Це ж треба - бути таким [559] рідкісно нудним, таким сміховинно нездарним, щоб жодне твоє слово не змусило нікого всміхнутися, не зворушило до сліз, не піднесло духом, не розрадило в горі. А знаєш, як я вчинив того дня, коли відкрив, що з мене ніколи не вийде письменника? Я вбив себе.

- Вбили?!

- Порішив, знищив. Як? Спакувався, вирушив у далеку подорож поїздом, а там пізно ввечері сідав на відкритій задній площадці вагона для курців, і клаптики моїх рукописів розлітались обабіч колії, мов сполохані птахи. Роман я розкидав по Небрасці, поеми на взірєць Гомерових - по Північній Дакоті, а любовні сонети - по Південній. Автобіографічні нариси залишив у чоловічій вбиральні готелю "Гарвей" у Клір-Спрінгу, штат Айдахо. З моєю прозою знайомилися лани достиглої пшениці. Знамените було добриво — певне, там ще довго після того збирали багатющі врожаї. У ту далеку подорож наприкінці літа я взяв із собою дві величезні валізи, вщерть напаковані частками моєї душі, і таки добре потішив своє ображене самолюбство. Одне по одному, спершу повільно, а далі швидше й швидше, я дер свої творіння на клапті, викидав їх геть - геть з рук, геть з голови, геть із життя, - і вони безгучно зникали в оповитій нічною темрявою прерії, в сипучих пісках безлюдної пустелі, серед похмурих мозчазних скель. І ось однієї ночі, коли поїзд, виписуючи дугу на якомусь повороті, виповнив темряву переможним ревінням, я пустив з рук останніх своїх мертвонароджених дітлахів...

Коли приїхали на кінцеву станцію, мої валізи були порожні. За довгу дорогу я чимало випив, дуже мало з'їв, пролив доволі гірких сліз у самотині купе, зате скинув з себе всі якорі, весь мертвий тягар, усі свої мрії і, хвалити бога, тихо й мирно завершив свою подорож із чистим сумлінням і впевненістю в собі. Я почував себе так, ніби знов народився на світ. І запитував сам себе: "Як же це так? Що сталося?.. Ти... ти ж тепер зовсім інша людина".

Він бачив усе те на стелі, і я теж бачив, немов кадри кіно, що бігли вгору по освітленій місяцем стіні.

"Ти тепер зовсім інша людина", сказав я собі і коли, зійшовши з поїзда в кінці того довгого літа, яке принесло мені визволення і несподіване відродження, подивився в облуплене, загиджене мухами дзеркало автомата з жувальною гумкою на пероні безлюдної залізничної станції [560] у Пічемі, штат Міссурі, то побачив, що за довгі дні

подорожі в мене відросла чимала борідка, а розмаяне вітром, давно не стрижене волосся надає мені чудернацького вигляду, і, придивившись до себе пильніше, я аж відступив з подиву й тихо вигукнув: "Та невже це ви, Чарлі Діккенс? – Літній чоловік на ліжку неголосно засміявся. – Ой, таки ви, Чарлі,-кажу,-ви, містере Діккенс!" А відображення у дзеркалі як гримне на мене: "Хай вам абищо, сер, та ким би ще я міг бути? Ану, відстороніться! Я поспішаю на важливу лекцію".

– Ви так і сказали, містере Діккенс?

– Бог мені свідок, Піп, це щира правда. І я відсторонився! А тоді пішов незнайомим містом, і тепер, коли я нарешті знав, хто я такий, мене аж у жар кидало на думку про те, скільки всякого я, народжений знову, зможу тепер зробити і які великі й прекрасні діла чекають мене попереду! Розумієш, Піп, свідомість цього, напевне, визрівала в мені уже давно. Усі ті роки безнастанного писання й гірких розчарувань моє незрадливе внутрішнє чуття немовби твердило мені: "Май терпіння. Всі твої труди підуть прахом, але в останню мить я тебе врятую!" І, можливо, врятувало мене саме те, що багато років занапащало: шаноба до великих попередників, до тих стовпів і світочів на осяйних літературних вершинах, яких я смиренно споглядав із свого вутлого човника на дні пересохлого річища.

Боже мій, Піп, як я пожирав Толстого, впивався Достоевським, смакував Мопассана, підживлявся просто неба курчам та вином у товаристві Флобера й Мольєра! Надто ревно схилявся я перед високими божествами. Надто багато читав! Отож коли мої твори згинули, їхні залишилися. І одного дня я раптом збагнув, до чого це призвело, Піп: я не міг забути їхніх книжок!

– Не могли забути?..

– Атож, не міг забути жодного рядка, жодного слова, жодної літери, з усіх тих книжок, що будь-коли пройшли перед моїми жадібними, допитливими очима!

– Фотографічна пам'ять.

– Оце ти як в око вліпив. Усе, що написали Діккенс, Гарді, Остін, По, Готорн, засіло в оцій старій фотокамері і тільки й чекало, щоб його надрукували з мого голосу, багато років чекало, а я й гадки не мав, що все воно отак усоталося в мене. Попроси мене заговорити мовою будь-якого письменника – і я потраплю. Кіплінг – це одне, [561] Теккерей — зовсім інше. Скажи вирізати фунт м'яса – я стану Шейлоком. Задуті свічку – стану Отелло. Ким хочеш стану, Піп, ким тільки хочеш! – Ну, а потім що було?

– А потім, Піп, я знов подивився в те загиджене мухами дзеркало й спитав: "Ну що ж, містере Діккенс, оскільки все це правда, то коли ви почнете писати свою першу книжку?" І сам собі відповів: "Зараз же!" А тоді накупив паперу та чорнила і оце відтоді живу мов уві сні, одержимий однією пристрастю, сповнений радісного шалу, безмірно щасливий, живу й пишу одну по одній усі ті книжки, що належать найдорожчій для мене людині – мені самому, Чарлзові Діккенсу. Я мандрую величезними обширами Сполучених Штатів Америки, спиняюся то там, то там, пишу й граю свою роль, граю й пишу, читаю лекції, думаю свої думи, то поринаючи в марення, то виринаючи з нього, всім відомий і нікому не відомий, там поживу довше, щоб дописати "Копперфілда", там

затримаюсь попрацювати над "Домбі і сином"... Часом я забиваюся на цілу зиму на якийсь глухий, завалений снігом полустанок, і нікому й на думку не спадає, що там пробуває в зимовій сплячці сам Чарлі Діккенс. А потім вигулькну, мов весняний метелик із лялечки, та й гайда далі. Часом залишаюся на ціле літо в якомусь одному невеликому містечку, аж поки виженуть... Атож, виганяють, Піп. Бо такі, як отой ваш містер Вінескі, не прощають вигадок, хоч би які земні й доречні ті вигадки були. Йому, хлопче, просто бракує розуміння. Він не тямить, що всі ми маємо робити кожен своє, аби вижити, вижити на цьому світі. Хто сміється, хто плаче, хто пробивається кулаками, хто тікає, але все зводиться до одного: людина якось існує. Світ аж кишить людьми, вони потопають у ньому, і кожен у свій спосіб силкується прибитися до далекого берега. А що ж містер Вінескі? Він існує, клацаючи своїми ножицями, і йому не зрозуміти принадності пера, чорнила та паперу, до якого лине, наче муха до липучки, моя позичена англійська душа.

Містер Діккенс спутив ноги з ліжка й потягся по свій саквояж.

- Отож я мушу складати манатки й забиратися геть. Я випередив його і вхопився за саквояж.

- Ні! Вам не можна йти. Ви ж не закінчили книжки! [562]

- Піп, любий мій хлопче, я ж тобі все пояснив... Хіба ти не чув?

- На неї чекає цілий світ! Ви не маєте права покинути "Двоє міст" на середині!

Він лагідно забрав у мене саквояж.

- Піп, Піп...

- Не маєте права, Чарлі!

Він зазирнув мені в очі, і, певно, вони так палали, що він аж відсахнувся.

- І я чекаю! - вигукнув я. - І всі вони там чекають!

- Хто "вони"?

- Натовп перед Бастілією. Париж... Лондон, Дувр... Гільйотина!

Я побіг до вікон і порозчиняв їх ще ширше, ніби сподіваючись, що нічний вітер і місячне світло занесуть у кімнату ті звуки та образи, і вони поповзуть по килимку й закрадуться йому в очі та вуха, і, коли легкі завіски примарно заколихались, тоді і я, і Чарлі - ладен запрягтися - почули, як гомонить великий натовп, риплять колеса карет, як сичить, стрімко ковзаючи вниз, гостра сокира гільйотини і глухо, мов качани капусти, падають додолу голови, як лунає переможний спів, - усе це долинуло до нас із вітром...

- Ой Піп, Піп...

З очей його потекли сльози.

Я дістав з кишені олівця й блокнота.

- Ну? - мовив вимогливо.

- На чому ми вчора спинилися, Піп?

- На мадам Дефарж, що сиділа й плела. Він упустив саквояж на підлогу.

- Мадам Дефарж... так-так... ага. Пиши, Піп: "Мадам Дефарж..."

Він сів на краєчку ліжка, і руки його почали рухатись - неспокійно совалися,

стискали одна одну, спліталися й розпліталися, – і він дивився на них і говорив, а я записував, і він знову говорив, усе палкіше та палкіше, і так аж до світання...

– Доброго ранку, містере Діккенс!

Я з розгону всівся на стілець у їдальні. Містер Діккенс уже впорався з половиною млинців, що чималим стосиком височіли в нього на тарілці. [563]

Я надкусив свого млинця й побачив на столі між нами ще більший стосик списаних аркушів.

– Містере Діккенс... – мовив я. – Це "Повість про двоє міст"? Ви її... закінчили?

– Зроблено. – Містер Діккенс не підвів очей від тарілки. – Встав о шостій. Працював як віл. Зроблено. Докінчено. Крапка.

– Ура! – вигукнув я.

Десь у далині почувся паровозний гудок. Містер Діккенс випростався на стільці, тоді раптом підхопився і, покинувши недоїдений сніданок, вискочив з їдальні. Я почув, як грюкнули надвірні двері, вибіг на веранду й побачив його вже на півдорозі до хвіртки, із саквоюжем у руці. Він повернув до станції і йшов так швидко, що мені довелося раз по раз забігати йому наперед.

– Містере Діккенс, книжку ви закінчили, це так, але ж іще не видали!

– Доручаю подбати про це тобі, Піп.

Він швидко простував далі. Геть захекавшись, я мусив наздоганяти його.

– А як же буде з Девідом Копперфілдом?.. І з Крихіткою Дорріт?..

– Вони твої друзі, Піп?

– Ваші, містере Діккенс. А як ви про них не напишете, вони ж і не житимуть!

– Якось обійдуться.

Він завернув за ріг. Я вистрибом метнувся за ним.

– Чарлі, заждіть!.. Я придумаю для вас... нову назву! "Піквікський клуб", атож, "Записки Піквікського клубу"!

Було чути, як поїзд під'їжджає до станції. Чарлі побіг чимдуж.

– А потім "Холодний дім", Чарлі, і "Важкі часи", і "Великі... – послухайте, містере Діккенс! – ...сподівання"! Ох ти ж боже мій!..

Він був уже далеко попереду, і мені лишалося тільки гукати йому навздогін:

– Гаразд! Ідіть собі! їдьте! А я знаю, що мені робити! Не буду я більше вас читати, ви цього не гідні! Не буду! І не думайте, що я тепер стану дочитувати "Повість про двоє міст"! Дзуськи! Не стану! Ніколи!..

На станції забамкав дзвін. Паровоз засичав парою. Але містер Діккенс сповільнив ходу. Потім спинився посеред [564] тротуару. Я підійшов і став, дивлячись йому в спину.

– Піп, – тихо мовив він, – ти це серйозно кажеш?

– Ех ви! – вигукнув я. – Та ви... ви просто... – Я шукав у пам'яті потрібних слів і зрештою натрапив. – ...просто тьху! Плюнути й розтерти!

– Та ти що, Піп!

– Що, що! Начхати мені, що там буде далі з тим Сідні Картоном!

- Це ж найкраща річ з усіх, які я досі написав. Тобі треба прочитати її, Піп.

- Чому це?

Він обернувся й поглянув на мене великими сумними очима.

- Тому що я написав її для тебе.

Мені тільки й стало сили тихо огризнутися:

- То й що?

- А те, - відказав містер Діккенс, - що я вже спізнився на поїзд. Наступний буде через сорок хвилин...

- Тоді ви маєте час.

- На що?

- На те, щоб познайомитися з одною людиною. Познайомтеся з нею, Чарлі, і тоді я дочитаю вашу книжку... Нам туди, Чарлі, отуди.

Він знову спинився.

- Туди? До бібліотеки?

- Десять хвилин, містере Діккенс, дайте мені десять хвилин. Усього десять, Чарлі, зробіть ласку.

- Десять?

Та зрештою він дозволив мені провести себе, мов сліпого, сходами бібліотеки, і ми разом тихенько прослизнули в двері.

У бібліотеці було наче в кам'яному кар'єрі, над яким десять тисяч раків не випадало дощу.

Прислухаєшся в один бік - тиша.

Прислухаєшся в другий - анішелесь.

Здавалося, там пролягла смуга часу між уже зробленим і ще не зробленим. Ніхто там не помирав. Ніхто не народжувався. Бібліотека з усіма її книжками просто була.

Ми - містер Діккенс і я - стояли на краю тієї тиші й чекали. [565]

Містер Діккенс тремтів. І мені раптом спало на думку, що за ціле літо я ні разу його тут не бачив. Мабуть, він боявся, що я зараз поведу його до полиць з романами і там стоятимуть усі його книжки - вже написані, надруковані, оправлені, випущені в світ, не раз видані читачам, прочитані й знов поставлені на полиці.

Та не такий я був дурний. І все ж таки він узяв мене за лікоть і прошепотів:

- Піп, навіщо ми прийшли? Ходімо звідси. Тут же... - Прислухайтесь! - прошепотів я.

Десь далеко, за рядами полиць, було чути такий звук, наче там переверталась уві сні велика міль.

- Бог мені свідок, - мовив містер Діккенс, розширивши очі, - я знаю, що воно таке.

- Авжеж.

- Добре знаю цей звук, - додав він, дослухаючись, і кивнув головою. - Там хтось пише.

- Ваша правда, сер.

- Пише пером... І пише...

- Ну-ну?

- Вірші! - пошепки вигукнув містер Діккенс— Атож. Побий мене бог, Піп, десь там далеко, наче ген під водою, хтось пише вірші. Ось послухай! Чуєш? Розгін, розгін, стоп, і знов розгін, і знов, і знов... То не цифри, Піп, не числа, не якісь там сухі матерії, ти чуєш, як легко біжить перо, як воно пурхає по папері? То поезія, богом присягаюся, сер, то, безсумнівно, поезія!

- Мем! - покликав я. Міль затихла.

- Не заважай їй! - цитьнув на мене містер Діккенс. - Сполохаєш натхнення. Нехай собі пише.

Міль знову заворушилася.

- Мем! - покликав я ще раз, тихо, але вимогливо. У проходах між полицями зашурхотіло.

І ось вона з'явилася перед нами, головна бібліотекарка, жінка непевного віку - не молода й не стара; непевного кольору - не смуглява й не бліда; непевного зросту - не низька й не висока, але досить тендітна; жінка, що часто розмовляла сама із собою в сутіні між припалих порохом полиць, ледь чутно, ніби там шелестіли сторінки книжки, і пересувалася зовсім безгучно, мов на невидимих коліщатах.

Вона простувала до нас, і її обличчя було мов притінена лампа, а погляд ніби освітлював їй дорогу. Уста її [566] ворухилися, перебираючи слова у місткому сховищі за її замріяними очима.

Чарлі пильно читав з її уст. Тоді кивнув головою. Він чекав, поки вона зупиниться і її погляд упаде на нас. І все-таки це вийшло несподівано. Вона аж охнула й засміялася сама із себе.

- А, це ти, Дуг, і з тобою... - Вона впізнала Чарлі, і очі її потепліли. - Ви ж друг Дуга... містер Діккенс, так?

Чарлі дивився на неї з такою німою побожністю, що я аж злякався.

- Містере Діккенс, - мовив я, - познайомтеся з...

- "Мене не спинить навіть Смерть..." — проказав напам'ять Чарлі, приплющивши очі.

Бібліотекарка закліпала очима, і чоло її побіліло, так ніби лампа засвітила ясніше.

- Міс Емілі, - сказав він.

- Її звуть... - спробував заперечити я.

- Міс Емілі. - Він простяг руку й доторкнувся до її руки.

- Дуже приємно, - мовила вона. - Але як ви...

- Як угадав ваше ім'я? Та боже мій, мем, я ж чув, як ви десь там писали - розгонисто, натхненно. Так пишуть тільки поети!

- Та що ви, то пусте.

- Вище голову, сміливіше, - лагідно сказав він. - То не пусте. "Мене не спинить навіть Смерть" - чудовий, першорядний вірш.

- Мої власні вірші такі вбогі... - збентежено промовила вона. - Отож я переписую її, щоб повчитися.

- Перепишете кого? - ляпнув я.
- Дуже добра наука.
- Ой, справді? - Вона допитливо поглянула на Чарлі. - Ви не...
- Чи я не жартую? Ні, мем, які жарти з Емілі Діккінсон!(1)

(1) Визначна американська поетеса XIX ст.

- Емілі Діккінсон? - перепитав я.
- А в цьому багато чого й від вас, містере Діккенс, - зашарілася бібліотекарка. - Я прочитала всі ваші книжки.

- Всі? - Він аж позадкував.
- Всі ті, - квапливо додала вона, - що їх надруковано досі. [567]
- Він оце тільки-но закінчив ще одну, - знову встряв я. - Знаменита книга! "Повість про двоє міст".

- А ви, мем? - приязно спитав Чарлі.
- Я? Та ні, я ще не послала жодного вірша й до місцевої газети.
- То неодмінно пошліть! - вигукнув він із щирим запалом і вірою. - Завтра ж. Ні, сьогодні!

- Але ж, - заперечила вона згаслим голосом, — я навіть не маю кому їх спершу прочитати.

- Як це не маєте? - спокійно мовив Чарлі.— Ось вам Піп, а ось - візьміть мою візитну картку - Ч. Діккенс, есквайр, - хто при нагоді й з вашого дозволу залюбки загляне сюди пересвідчитись, чи все гаразд у цій ідилічній книгозбірні.

Бібліотекарка взяла картку.

- Але ж не можна...
- Отакої! Треба! Те, що можу дати я,— тільки підсмажені скибки хліба до столу. А ваше слово має стати варенням і медом до цього хліба. Моє письмо - розмірене й невигадливе. Ваше - поривчасте, воно вирує життям, але віддає данину й принадній таїні смерті, про яку ви так часто згадуєте... Та годі. - Він показав рукою. - Онде там, у кінці того довгого проходу, я бачу світло... Його засвітила муза, вже готова водити вашим пером. Вона чекає на вас. Ушануйте її як слід. Бувайте.

- Бувайте? - перепитала вона. - Чи має це означати "бувайте з богом"?
- Певне що так, добродійко, певне що так.

А в наступну мить ми знов опинилися на осонні перед бібліотекою, і містер Діккенс мало не перечепився через свій саквояж, що його залишив за дверима.

Посеред лужка він раптом став як укопаний і сказав:

- Яке блакитне небо, хлопче!
- Так, сер.
- Яка зелена трава!
- Еге. - Аж тепер і я спинився й добре розглянувся довкола. - Ох ти ж... таки справді!

- А вітер... Ти чуєш, Піп, який духмяний вітер?

Ми обидва втягли носом повітря. Тоді Чарлі сказав:

- І в цьому світі є чудові хлопці, що мають багату уяву й відають таємниці врятування ближніх...

І поплескав мене по плечу. Я знічено похилив голову й не знав, що мені робити. Виручив мене гудок паровоза.

- Ой, це ж наступний поїзд! Якраз під'їжджає! [568]

Ми стояли й чекали.

Нарешті містер Діккенс сказав:

- А тепер уже від'їжджає... То ходімо додому, хлопче.

- Додому! - радісно вигукнув я і раптом спинився. - А як же... містер Вінескі?

- Ну, після всього, що було, я не боюся за тебе, Піп. Кожного дня надвечір, коли я чаюватиму й даматиму перепочинок голові, ти ходитимеш до перукарні і...

- Вимітатиму волосся!

- Молодець. І нічого страшного в тому немає. Невеличка дружня позика Англійського державного банку Національному банкові Грінтауна, штат Іллінойс. А тепер, Піп... де олівець?

Я шаснув рукою до однієї кишені і намацав гумку, шаснув до другої - і знайшов.

- Є олівець!

- А папір? - Є папір!

Ми простували поряд під зеленим шатром літніх дерев.

- А назва, Піп, буде...

Він підняв догори свій ціпок і почав виводити проти неба таємничі письмена. Я примружив очі й узявся вгадувати ту невидиму назву.

- Крам...

Він вивів ще дві літери.

- ...ни... Ще дві.

- ...ця, - читав я. - Крамниця!

- Як тобі така назва, Піп? Я завагався.

- Та... якась вона... ну, наче незакінчена.

- Ач, який вередливий хреститель. Ось маєш! І він поволі виписав проти сонця друге слово.

- Ста...ро...жит...но...стей. "Крамниця старожитностей"!

- Записуй роман, Піп!

- Слухаюсь, сер! - вигукнув я, - "Розділ перший"!..

Крізь голе гілля дерев наче снігом сипонуло.

- Що це? - запитав я сам себе і сам же й відповів: - Та нічого, просто минуло літо.

Усі ті дні й години відлетіли листками з календаря, промайнули, як у кіно, повіялися з вітром ген за пагорби. [569] Настав кінець нашому з Чарлі писанню. Лишилося позаду чимало днів, проведених у бібліотеці. Відійшло в минуле чимало Ечорів з міс Емілі та читанням уголос. Приїздили й від'їздили поїзди. З'являвся, повнів і танув на небі місяць. Прибували нові поїзди, займалися нові життя, і раптом одного дня переді мною опинились отут міс Емілі, а отут Чарлі, обоє з усіма своїми пожитками,

й тицьнули мені в руки якийсь паперовий мішечок.

- Що це тут таке?

- Рис, Піп, звичайнісінький білий рис для весільного обряду. Посипай нас, хлопче, проводжай у щасливу дорогу. Чуєш оті дзвони, Піп? Це благовіст містерові та місіс Діккенсам! Посипай, хлопче, посипай! Посипай!..

Я посипав і біг, біг і посипав, а вони, вже стоячи на задній площадці останнього вагона, махали мені руками й швидко зникали з очей, та я все гукав:

- До побачення! Щасливої вам дороги, Чарлі! Щасливого життя! Приїжджайте! Щасливо... щасливо...

Тепер я вже розумів, що плачу, і ревний Пес жував мої черевики, радіючи, що я лишився тільки при ньому, а в перукарні уже чекав містер Вінескі, готовий вручити мені щітку й знову вважати мене за свого названого сина.

А потім настала й потяглася осінь, і нарешті надійшов лист від мандрівного подружжя.

Я не розпечатував його цілий день, і тільки надвечір, коли вже почало смеркатися, вийшов на веранду, сів і, дивлячись, як дідусь згрібає з доріжки сухе листя, й тримаючи в руках конверт, чекав, поки дідусь погляне на мене, і ось нарешті він поглянув, і тоді я розірвав конверт і прочитав уголос в осінніх сутінках:

- "Любий Піп... - Побачивши на папері своє давнє прибране ім'я, я мусив на хвилю спинитися, бо тільки воно заповнило мені очі. - Любий Піп, сьогодні ввечері ми в Орорі, завтра будемо у Фелісіті, а післязавтра - в Елджіні. Чарлі збирається наступні півроку виступати з лекціями, і ми з надією дивимось у майбутнє. Обоє багато працюємо, і чи треба казати, які ми щасливі? Дуже щасливі. Він називає мене Емілі. Піп, ти, мабуть, ще не знаєш, чиє це ім'я, а так звали одну поетесу, і я сподіваюся, що колись ти візьмеш у бібліотеці її книжки. Так от, Чарлі дивиться на мене й каже: "Ти моя Емілі", - і я майже вірю йому. Ні, таки справді вірю..." [570]

Я замовк, проковтнув клубок, що підступив мені до горла, й став читати далі:

- "Ми схиблені, Піп. Так кажуть люди, та ми й самі знаємо. І все-таки ми не відступаємося від свого. Бути схибленими разом зовсім непогано. А от бути схибленою і самотньою, як раніше, - цього я більше не витримала б.

Чарлі шле свої вітання й просить переказати тобі, що він уже почав нову гарну книжку, чи не кращу за всі дотеперішні, а назва буде така, яку придумав ти: "Холодний дім".

Отак, Піп, ми й живемо: пишемо та мандруємо, мандруємо та пишемо. Може, колись нам випаде їхати поїздом, що зупиняється набрати води на вашій станції, і якщо ти будеш там і гукнеш нас на ім'я - так, як ми тепер себе називаємо, - то ми вийдемо з вагона. Та, певно, ти на той час станеш зовсім дорослим. І якщо поїзд зупиниться, а тебе не буде, ми так і зрозуміємо й поїдемо собі далі від містечка до містечка.

Підписано: Емілі Діккінсон.

Р. С. Чарлі твердить, що твій дідусь — справжнісінький Платон, тільки ти йому не кажи.

Р. Р. S. Чарлі – моє золото".

- "Чарлі – моє золото", – повторив за мною дідусь, сідаючи поряд і беручи в мене листа, щоб прочитати його ще раз. – Ну-ну... – зітхнув він. – Ну-ну...

Ми довго сиділи, дивлячись, як багряніє жовтнєве небо на заході й одна по одній засвічуються зорі. Вдалині, деś за милю, загавкав собака. Ще далі, аж ген на обрії, прогуркотів поїзд, загудів, забамкав у дзвін: раз, другий, третій, – та й поїхав.

- А знаєш, – озвався я нарешті, – мені здається, ніякі вони не схиблені.

- Мені теж, Піп, – сказав дідусь, запаливши люльку й задувши сірника. – Мені теж так здається.